

באר התורה / הג"ר יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים**"בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת"****בגדרי חובת האכילה בליל ט"ו בחודש השביעי**

המזון אי"צ לחזור ולברך, דהוי י"ט גבי דידהו כמו ר"ח לגבי דידן. **זולת בליל א' דפסח** דמחוייבות במצה מהקישא דכל שישנו בבל תאכל חמץ, וכו"ל³ עכ"ל.

מבואר בדבריו דאף שמדין יו"ט אינן חייבות באכילת פת וממילא אין חייבות לחזור אם לא הזכירו המאורע, מ"מ בליל פסח, מכיון שחייבות לאכול מצה, מדין בערב תאכלו מצות, ומהקישא דכל שישנו בבל תאכל חמץ לכן חייבות לחזור.

-ג-

והנה מדחלוק לילי יו"ט הראשון של פסח ושל סוכות משאר לילות וימים טובים, לכאורה נראה דחיובו אינו מדין היו"ט, רק הוא חיוב בפני עצמו.

וגם מכיון דנלמד ממה שכתוב "בערב תאכלו מצות" שנאמר במצרים (בא יב יח), ואז עדיין לא נהג בו יו"ט, וכמו שכתב **בחזקוני** (מסעי ג א) "ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום" וגוי' לא הוזהרו במצרים על יום טוב רק מחמץ לילה ראשון.

וכ"ה בתוס' יו"ט (פסחים פ"י מ"ה) בסוף ד"ה מצה על שום וכו', דאי לראות חמץ אף בלילה לא נאסרו וכן במלאכה. ואי לאכול גם ביום נאסרו, עכ"ל. וכן נראה מדברי **האור החיים** (מסעי ג ב), **וכ"כ במהרי"ל דיקין** (ריש פ' קרח). וא"כ חיובו לכאורה לא מדין יו"ט אלא מדין גזירת הכתוב ומהקישא.

-ד-

ברכות (מט ב) אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל: טעה ולא הזכיר של ראש חדש בתפלה מחזירין אותו, בברכת המזון אין מחזירין אותו. אמר ליה רב אבין לרב עמרם: מאי שנא תפלה ומאי שנא ברכת המזון - אמר ליה: אף לדידי קשיא לי, ושאלתיה לרב נחמן, ואמר לי: מיניה דמר שמואל לא שמיע לי, אלא נחזי אנן, תפלה דחובה היא - מחזירין אותו; ברכת מזונא, דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל - אין מחזירין אותו, עכ"ל.

ובטור (או"ח סי' קפח סעי' ז) ואי לא מדכר דפתח הטוב והמטיב לא הדר לרישא דאמר שמואל טעה ולא הזכיר של ר"ח בתפלה מחזירין אותו בברה"מ אין מחזירין אותו, מ"ט תפלה דלא מצי פטר נפשיה מחזירין אותו, ברה"מ דמצי פטר נפשיה אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל, פירוש דבר שצריך ברה"מ שאפשר שיאכל פירות או ירקות רק שלא יתענה שאסור להתענות בר"ח הילכך לא מהדרין ליה, עכ"ל.

-ה-

בטור (או"ח סי' קפח) אם חל ר"ח בשבת והזכיר של שבת ולא של ר"ח היה אומר ה"ר יוסף שאין מחזירין אם פתח בהטוב והמטיב אף על גב דהשתא לא סגי דלא אכיל מ"מ משום האי מיעוטא לא תיקנו להחזיר וגם חיוב אכילה דהאי יומא משום שבת הוא וכתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל ויש חולקים בזה ולזה דעתי נוטה וראיה משום יום שנתחייב בדי' תפלות הי"נ כיון דסוף סוף לא סגי דלא אכיל צריך לחזור ולברך עכ"ל.

ובחינושי הרשב"א (ברכות מט ב) והילכך ראש חדש שחל להיות בשבת כיון דעל כרחיה אכיל אפי' טעה בשל ראש חדש בברכת המזון מחזירין אותו לראש הברכה דהיינו לנחמה, ואין צריך לומר בשלא פתח הטוב והמטיב שאומר ברוך שנתן, עכ"ל.

ומבואר בחי' הרשב"א והטור דבר"ח שחל להיות בשבת, כיון שעל כרחו הוא אוכל אפי' טעה בשל ר"ח מחזירין אותו אף שאין חיובו מדין ר"ח.

כמו כן בליל ראשון של פסח ובליל ראשון של סוכות אף דחיובו אינו מדין יו"ט, אלא מדין בערב תאכלו מצות ומגזירה שוה, מ"מ כיון דעל כרחו אכיל חוזר.

"דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַה' ע"כ. (אמור כג לד) **סוכה** (כו א) במשנה רבי אליעזר אומר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה, וחכמים אומרים אין לדבר קצבה, חוץ מלילי יו"ט הראשון של חג בלבד, ע"כ.

ובפי' רש"י (שם) בד"ה חוץ מלילי יום טוב הראשון - שאינו רשאי להתענות, כדיליף בגמרא. עכ"ל.

ובגמ' (שם) מ"ט דר' אליעזר, "תשבוב" (אמור כג מב) כעין תדורו, מה דירה אחת ביום ואחת בלילה, אף סוכה אחת ביום ואחת בלילה, ורבנן כדירה מה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, אף סוכה נמי אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, **אי הכי אפי' לילי יום טוב ראשון נמי, א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק, נאמר כאן "חמשה עשר"** (אמור כג לד), **ונאמר חמשה עשר בחג המצות** (שם כג ו), **מה להלן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות, אף כאן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות, והתם מנלן, "בערב תאכלו מצות"** (בא יב יח) **הכתוב קבעו חובה, ע"כ.**

ובפי' רש"י (שם) בד"ה מכאן ואילך רשות - דהכי ילפינן לה בפרק בתרא דפסחים (קכ א): "ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת" (ראה טז ח) מה שביעי רשות אף ששה רשות, לפי שהשביעי בכלל "שבעת ימים תאכל מצות" (משפטים כג טו, כי תשא לד יח) ויצא מן הכלל, ללמד שאכילת מצות האמור בו אינו חובה - אלא אם באת לאכול - תהא אכילתך מצה ולא חמץ, ולא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא. והתם גופיה מנלן - דלילה הראשון מיהא חובה, עכ"ל.

מבואר דאף לאחר שגלתה לנו התורה דאכילת מצה בכל השבעת ימים הוא רשות, מ"מ הוציאה התורה מן הכלל את הלילה הראשון, וקבעתו חובה, והוא ממה שכתוב בערב תאכלו מצות.

-א-

ובתוס' (סוכה שם) בד"ה אי בעי אכיל וכו'. ומשמע הכא דביו"ט לא הוי חובה וכו', חוץ מליל יו"ט הראשון, ולפי"ז אם טעה ולא הזכיר של יו"ט בברה"מ? אינו צריך לחזור, **והא דאמרין פרק שלשה שאכלו** (ברכות מט ב) **שבתות וי"ט דלא סגי ליה דלא אכיל, אם טעה חוזר, לא מתוקמא אלא בלילי יו"ט הראשון של פסח, ובלילי יו"ט הראשון של חג וכו', עכ"ל.**

וכ"ה ברשב"א בחי' (ברכות מט ב) ומינה שמעינן דהא דאסיקנא דבשבת וימים טובים דעל כרחיה אכיל מחזירין אותו, ה"מ לילה הראשון של פסח וליל ראשון של סוכות דוקא שהיא חובה באכילת פת דגמרין לה (סוכה כז א) חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות מלילה הראשון של פסח שקבעו חובה הכתוב "מבערב תאכלו מצות" (בא יב יח), הא כלהו שאר עונות דיי"ט ואפילו דיי"ט ראשון אין מחזירין אותו דאי בעי לא אכיל פת, וכדאיתא נמי במסכת סוכה (כו א) גבי ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, וכו' עכ"ל¹.

-ב-

בשו"ת רעק"א (קמא, סי' א) ועכ"ז אלו נשאלתי אנכי על ככה, כמדומה הייתי מורה ובא, דכל מרבית ביתו אנשים יחזרו לברך, אבל לא הנשים והבנות. וטעמא דידי משום דיש לי לדון דאשה מותרת להתענות ביי"ט, דאיסור תענית ביי"ט נראה שהוא מדין עונג, וכן הוא ברמב"ם, והרי מצות עונג הוא בכלל מצות עשה דעצרת תהיה לכם, דדרשינן מניה חציו לדי' וחציו לכם, וא"כ לא תהא מצוה זו עדיפא מכל מ"ע שהזמן גרמא שנשים פטורות וכו'², וכיון דאינה במצות תענוג מותרת להתענות, וממילא אם שכחה להזכיר של יום טוב בברכת

² **שם:** ומה דאשה מחוייבת במצוה דיי"ט הוא רק בלא תעשה דלא תעשה כל מלאכה, אבל לא במצות עשה דיי"ט, וכמ"ש תוס' בקידושין (דף ל"ד ע"א ד"ה מעקה) ואף להר"ן שם דחייבות גם בעשה דיי"ט מ"מ זה רק בעשה דשבתית מלאכה משום דתמיד איתא גם לאו בהדי העשה, אבל בעשה דאין בה לאו פטורות ועיי"ש, עכ"ל.

³ **שם:** וכן בשבת אם שכחה לומר רצה, דכיון דמחוייבת במ"ע דקידוש מהקישא דזכור ושמור מחוייבת ג"כ בכל מ"ע דשבת, וכו' עכ"ל.

¹ **ובשו"ת הרשב"א** (חי"א סי' תרי"ד) מדאמרין בברכות (מט ב) אלא מעתה שבתות וימים טובים דעל כרחך אכיל הכי נמי. אלמא בשבתות צריך לאכול פת מדאורייתא דומיא דימים טובים, דהיינו ראשון של פסח דכתב ביה "בערב תאכלו מצות" (בא יב יח) הכתוב קבעו חובה. וכן ליל ראשון של סוכה דגמרי חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות. וכו' עכ"ל.

בבית יוסף (שם) [בדק הבית] ולענין הלכה נקטינן כה"ר יוסף דספק ברכות להקל [עד כאן].

וכן הוא בשו"ע (שם סעי' ז) אם חל ר"ח בשבת, והזכיר של שבת ולא הזכיר של ר"ח, ולא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר, עכ"ל.

ומבואר דבראש חודש שחל בשבת אף דלא סגי ליה בלא פת משום שבת, מ"מ אי לא הזכיר של ר"ח אינו חוזר, משום שהחיוב סעודה אינו מחמת ר"ח.

וצ"ב לפי מה שכתבו התוס' דבשאר לילות וימים טובים אינו חוזר, ורק בליל ראשון של פסח ושל סוכות חוזר, משום שאז יש גזירת הכתוב שחייב לאכול פת ולפינן לה מבערב תאכלו מצות, ומג"ש דחמשה עשר חמשה עשר.

וכמו כן לש"י רעק"א בדין נשים ביו"ט אם שכחו מעין המאורע אינן חוזרות זולת ליל א' של פסח דמחוייבות במצה מהקישא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, צ"ב דלכאורה חיוב הסעודה אינו מדין היו"ט, וא"כ מאי שנא מר"ח שחל להיות בשבת דנקטינן שאינו חוזר משום שאין חיובו מדין ר"ח רק מדין שבת, הכא נמי הכא שאין חיובו מדין היו"ט רק דין בפני עצמו.

ונראה בכל זה בהקדם ביאור דברי הטור (שם) שכתב ואם חל ר"ח בשבת והזכיר של שבת ולא של ר"ח, היה אומר ה"ר יוסף שאין מחזירין אם פתח בהטוב והמטיב, אע"ג דהשתא לא סגי דלא אכיל, מ"מ משום מיעוטא לא תקנו להחזיר וכו', עכ"ל.

ופרישה (סי"ק כז) משום האי מיעוטא. פירוש דלא שכח ועכשו איתרמי כן לא החזירו וכן פירש מהר"ם יפה (סי"ח) אבל אין טעם לפירוש זה וכי בשביל שאינו שכח אם לא עביד כתיקונו לא יחזור ועוד דאם כן ר' יחיאל דסבירא ליה חוזר ומביא ראיה מיום שנתחייב בארבע תפילות וכו' הא יש לחלק דשאני הכא דלא שכח כמו שחילק מהר"ם יפה בין זה לזה ע"ש. לכן נראה לע"ד דהכי פירושו משום האי מיעוטא רצה לומר מי שמיעט מלומר יעלה ויבוא בברכת המזון לא מצינו שתקנו חזרה בשביל זה, עכ"ל.

ובמגן אברהם (שם סי"ק יב) אינו חוזר. אף על גב דלא סגי דלא אכל פת, מ"מ משום האי מיעוטא לא תקנו להחזיר כלומר דדוקא ביום הכפורים שחל בשבת שמתפלל ד' תפלות בלא"ה תקנו להזכיר גם של שבת אבל להחזיר בשביל כן לא תיקנו כיון שלעולם אין מחזיר בשביל ר"ח, וגם חיוב אכיל' דההוא יומא משום שבת הוא [טור] וא"כ לעולם ליכא חיוב הזכרה להזכיר בר"ח והוי כמפטיר בשבת ר"ח שאינו מזכיר של ר"ח כמ"ש רפ"ד סי"ב, עכ"ל.

בלבושי שרד (שם) *כלומר דדוקא. המג"א לשיטתיה בתרכ"ג (סי"ק ב) דפליג אהט"ז כאן ס"ק ה', וסבירא ליה דחוזר התם, לכן צריך כאן לתירוץ אחר: * (שם) תקנו להזכיר. וכיון דתיקנו להזכיר כשחל בשבת, תיקנו גם לענין להחזיר לענין אם שכח. מה שאין כן כאן דליכא תקנה להזכיר, דהא מזכירין ראש חדש אפילו לא חל בשבת, ומשום להחזיר לבד שהוא אקראי לא עשו תקנה: * (שם) ליכא חיוב הזכרה. פירוש, לענין להחזיר, דלא מצינו שיחזיר משום ראש חדש, לכן גם כשחל בשבת אינו מחזיר, ודמי להפטורה דאינו מזכיר מהאי טעמא, הכי נמי כאן לענין להחזיר, וק"ל, עכ"ל.⁴

במשנה ברורה (שם סי"ק כז) מפני שאינו חייב וכו' - דדוקא בשבת וביו"ט שמחויב לאכול דוקא פת וא"כ חיוב ברהמ"ז קבוע הוא בימים האלה לכן תקינו רבנן לעיכובא ג"כ להזכיר שם מעין המאורע וכמו בתפלה, אבל בר"ח אף על גב שאסור להתענות בו מ"מ אינו מחויב לאכול דוקא פת וא"כ אין חיוב ברהמ"ז

⁴ **ובמחצית השקל** (שם) ואם כן לעולם כו'. ר"ל, דבשלמא בתפלת שבת כיון דאפילו לא חל בו יום הכיפורים צריך עכ"פ להזכיר שבת בשלש תפלות, כשחל בו יום כיפור ויש עוד תפלה, אמרו חז"ל שיהיה לתפלה זו דין תפלה שמתפלל בשבת גרידא ויזכיר שבת, כיון דהיום נתחייב בארבע תפלות. **מה שאין כן בברכת המזון דראש חדש, דלא מצינו חיוב אכילה בראש חדש גרידא, שע"י זה היה חייב לחזור אם שכח, דאפילו האכילה בראש חדש שחל בשבת אין החיוב משום ראש חדש כי אם משום שבת, לכן אין צריך לחזור בשביל ראש חדש אפילו כשחל בשבת, דמהאי טעמא אינו מזכיר בברכת הפטרה כשחל ראש חדש בשבת יום ראש חדש, משום דליכא מפטיר בראש חדש גרידא, עכ"ל.**

קבוע בו, ולהכי לא תקנו חכמים הזכרת מעין המאורע שלו לעיכובא בבהמ"ז וע"כ אם שכח אין צריך לחזור, עכ"ל.

ובלחם חמודות (על הרא"ש, ברכות פ"ז אות עח) כתב משום האי מיעוטא, (דרובן של ר"ח אינן חלין בשבת) לא תקנו להחזיר. וכו', עכ"ל.

וכוונתו בביאור דברי הטור הוא משום דר"ח חלין בכל ימות השבוע, וא"כ רובן של ר"ח אם ישכח יעו"י אין מחזירין אותו, ולכן לא רצו חכמים לתקן דבחל בשבת, אז כן יתחייב לחזור, בספר **מאמר מרדכי** (כרמי, סי"ק טז) ואם חל ר"ח וכו' אינו חוזר וכו' כ"כ הטור בשם הר"י יוסף ז"ל דאע"ג דהשתא לא סגי דלא אכיל משום האי מיעוטא לא תקנו להחזיר ע"כ. ופשוט הוא דר"ל משום האי מיעוטא דר"ח שחל בשבת לא תקנו להחזיר משום ר"ח וזה ברור. ואין זה ענין לשבת ויהו"כ דעכ"פ תקנו חזרה בשביל שבת וק"ל כנ"ל ברור. וראיתי להרב גן המלך (סי' לח) שדחה דין זה מכח ההיא דסי' תרכג ביהו"כ ולא זכר מדברי האחרונים כלום ואין דבריו נראים. ודברי הרב פרישה בזה תמוהים מאד לענ"ד, וגם יש גמגומים בדבריו. ועיין ט"ז ומ"ש הוא ברור ונכון ודלא כט"ז, עכ"ל.

ולהמתבאר בדברי הטור, ולפי מה שביארו בלחם חמודות ובמאמר מרדכי, מובן שפיר מה דמבואר בתוס' דאם שכח בלילי יו"ט הראשון של פסח, ובלילי יו"ט הראשון של חג, וכמו"כ מה שפסק בשו"ת רעק"א לחייב נשים ששכחו להזכיר יעלה ויבוא בלילי ראשון של פסח, ואף דחיובם הוא לא משום יו"ט, והטעם מכיון שחיוב של בערב תאכלו מצות חל תמיד ביו"ט של פסח, וכמ"כ לילי יו"ט של סכות, חל תמיד בליל ט"ו, אף שחיובו אינו מדין יו"ט מ"מ חייבו לחזור, וגם לנשים בליל פסח, משום דסו"ס חייבות לאכול ביום זה שחל ביו"ט.

בח"י חכמת שלמה (שם) אם חל ראש חדש בשבת והזכיר של שבת ולא הזכיר של ראש חדש וכו'. נ"ב, כן הוא כאן, וכן מצינו בכמה דוכתי, בשו"ע הלכות יום הכיפורים (סי' תרכב סעי' ב) לענין הזכרת שבת בהפטרה במנחה, ולענין תפלת נעילה (סי' תרכג סעי' ג), וכן בהלכות שבת סימן רפד (סעי' ב) לענין הזכרת שבת בראש חדש בהפטרה. והנה צ"ע לכל זה מן הש"ס דזבחים (צא א) דקאמר שם אטו ראש חדש למוסף דידיה אהני למוספי שבת לא אהני, וכן קאמר שם דאטו ראש השנה למוספי דידיה אהני למוספי ראש חדש לא אהני, א"כ מוכח דקדושה חדא מהני אף למה דלא הוי דידיה אם אירע כן ביומו. א"כ הכא נמי אם אירע ראש חדש בשבת אהני שבת גם לראש חדש, וכן יום הכיפורים בשבת אהני יום הכיפורים גם לשבת. וכו' עכ"ל.

ולפי מה שנתבאר בטור דהטעם הוא דמשום מיעוטא לא תיקנו לחזור, פי' דרובם של ר"ח אינם חלים בשבת וכמו שפירשו בלחם חמודות ובמאמר מרדכי, י"ל גם לענינו אף דמהני קדושת שבת לראש חודש, מ"מ חז"ל לא רצו לתקן לחייב לחזור, משום פעם אחת שחל בשבת, ודו"ק.

-לתגובות בתא קולי: -6243666-2-152-

-ובפקס: -6243666-2-153-

לע"נ

הרה"צ כ"ק אדמו"ר רבי אברהם ישכר זצוקללה"ה

מראדזין

בן הגה"ק רבי ישעי' זצוקללה"ה אנגלרד

אב"ד סוסנובצא

נלב"ע כ' תשרי תשס"ו

הנוצח ע"י תלמידי הרהמ"ח בביה"ח ירושלים תובב"א

⁵ **שם**: וכן קשה ממה דגרסינן בפסחים (נט ב) גבי רב ספרא רמי וכו' ומשני הכא במאי עסקינן בי"ד שחל להיות בשבת, דחלבי שבת קריבין ביום טוב. וקשה הרי זה הוי סוף סוף עולת חול ומה בכך דהוי היום שבת הרי זה אינו קרבן שבת, ולומר דפסח עדיף משבת דהרי דוחה את השבת, א"כ לא הוי צריך לומר בי"ד שחל בשבת, רק הוי ליה למימר כפשוטו דפסח עדיף משבת דהרי דוחה את השבת ואינו בכלל לא עולת חול ביום טוב, ובעל כרחך דזה לא מהני, א"כ מה בכך דהיום שבת כיון דזה אינו קרבן שבת, בעל כרחך מוכח דשבת אהני גם לקרבן זה כדקאמר בזבחים הני"ל, אם כן קשה למה לענין ברכת המזון והפטרה ותפלה לא נימא כן, וצ"ע, ודו"ק היטב, עכ"ל.